

Marija Brus – prva medicinska sestra v transfuzijski medicini

ZDRAVKO KVRŽIČ

Gospa Marija, rojena Vorina in poročena Brus, je bila prva medicinska sestra, zaposlena v transfuzijski medicini. Bila je tudi ena izmed treh pionirjev, ki so v Sloveniji neposredno po drugi svetovni vojni ustanovljali novo transfuzijsko dejavnost. V različnih pisnih virih se omenja tudi pod imenom Marjana, kar je bila pogovorna različica njenega imena.

Marija Vorina, poročena Brus

Marija Brus je bila rojena 3. 8. 1910. Njeno rojstno območje je spadalo pod pošto Loka pri Zidanem Mostu. Kasneje se je priključilo pošti Radeče. Očetu je bilo ime Franc, mati pa je bila Amalija Koritnik, poročena Vorina. Marijina starša sta bila posestnika. Štiriletno javno ljudsko osnovno šolo v Zidanem Mostu je začela obiskovati 17. 9. 1917. Po končani osnovni šoli je šolanje nadaljevala na trirazredni meščanski šoli v Celju (Brus, 2023).

Življenje Marije Brus v Srbiji

Po končani meščanski šoli v Celju se je odločila za poklic medicinske sestre. Šolala se je v Beogradu na **Medicinski školi za nudiže Beograd**. Izraz nudiža je pomenil negovalka.

Beograjska triletna šola je začela obratovati 1. 11. 1921. Za sprejem v šolo so morale kandidatke

izpoljevati naslednje pogoje: *končani vsaj štirje razredi srednje šole, morale so biti zdrave in »krepke«, morale so imeti zdravniško potrdilo o zdravstvenem stanju in opravljen pisni sprejemni izpit. Kandidatke niso smele biti mlajše od 18 ali starejše od 30 let. Prav tako so kandidatke morale biti brez otrok. Kandidatke so lahko bile tudi vdove brez otrok.* Junija 1924 je šolanje zaključilo 18 dijakinj, ki so bile prve medicinske sestre v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (Stanković, 2021). Treba je omeniti, da je v tem obdobju za poklic medicinske sestre obstajalo več različnih nazivov (*zaščitna sestra, sestra pomočnica, sestra pomočnica in nudiža*). Sami nazivi so bili res različni, vendar do njihovega poenotenja v predvojni Jugoslaviji nikoli ni prišlo. Nazivi so se uporabljali različno tako v uradni literaturi kot v uradnem listu, v slovenščini najdemo naziv sestra pomočnica in ne zaščitna sestra. V nekem trenutku je v sestriških krogih prišlo do želje poenotiti naziv, a do tega ni prišlo oziroma je do tega prišlo po drugi svetovni vojni. So pa to nazivi, praktično so bili sopomenke in ni bilo potrebnih nobenih prehodov, dodatnih izobraževanj za eni ali drugi naziv. Kot zanimivost izraz zaščitna medicinska sestra pravzaprav nikoli ni obstajal. Izraz zaščitna sestra se je uporabljal od leta 1931, ko je začela delovati triletna šola. Pred tem sta obstajala naziva dečja sestra in dečja zaščitna sestra. Izraz medicinska sestra se je začel pojavljati že v času narodno osvobodilne borbe (NOB), vendar samo v posameznih primerih. Leta 1947 je diplomu Šole za zaščitne sestre v Ljubljani prejela zadnja diplomantka, kasnejše so diplomirale na Šoli za medicinske sestre v Ljubljani. Naziv zaščitne sestre so v državnih službah leta 1947 prevedli v višje medicinske sestre, takratni dokumenti tudi ne poznajo več naziva zaščitna sestra, ampak *medicinska sestra (pomočnica), bolničar, otroška sestra in višja medicinska sestra*. S tem se je raba izraza zaščitna sestra dokončno opustila. Leta 1948 je prenehala delovati Šola za zaščitne sestre v Ljubljani in začela delovati Šola za medicinske sestre v Ljubljani. Takrat se je uveljavil izraz medicinska sestra (Zavrli, 2023).

Marija Brus je v Beogradu bila povezana tudi s humanim društvom »Materinsko udruženje Beograd.«

»Materinsko udruženje« (1904–1941) je predstavljalo prelomnico v zdravstvenem in socialnem varstvu ter v skrbi za zapuščene otroke in sirote. Cilj tega društva je bil ustanoviti higienski dom za dojenčke in otroke do sedmega leta starosti in v njem vzgajati otroke, ki so bili brez staršev (Milanović, 2018). Delovanje »Doma Materinskog udruženja« je od leta 1927 popolnoma prevzelo Ministrstvo narodnega zdravja (Milanović, 2023). **Ni pa bilo možno z gotovostjo ugotoviti, ali je gospa Brus bila dejansko tudi medicinska sestra »Doma Materinskog udruženja Beograd.«** Zasebno pošto je sicer prejela na naslov tega humanega društva, prav tako je na fotografiji krstne slave »Materinskog udruženja« okoli leta 1934/1935. Vendar je po

podatkih svojo poklicno kariero v državni službi začela šele leta 1939.

Če je pred letom 1939 delala v zasebnih ordinacijah ali pri družinah, zapisov o tem ni možno poiskati, ker je med drugo svetovno vojno bilo veliko arhivskega gradiva uničenega (Milanović, 2023). **Vsekakor je gospa Brus občasno delala kot varuška otrok (Aleksandar in Nikola) kneginje Olge in kneza Pavla Karađorđevića (Brus, 2023).**

Krstna slava ali slava je običaj vsakoletnega obhajanja družinskega svetnika med srbskimi pravoslavni družinami, čeprav krstno slavo praznujejo tudi nekatere črnogorske in makedonske pravoslavne družine. Krstne slave med Srbi imajo tudi različne organizacije in združenja. Tako je krstna slava »Materinskog udruženja« bila »Vvedenje presvete Bogorodice«, ki je vsako leto 4. decembra. Obhaja se v spomin na dan, ko je Devica Marija v spremstvu svojih staršev Ane in Joahima prvič vstopila v božji tempelj.

Na fotografiji krstne slave »Materinskega udruženja« iz okoli leta 1934/1935 so **z leve proti desni moravski škof dr. Vikentije Vujić (1874–1939), nato vikar patriarha Varnave in nadžupnik Konstantin Kosta Luković (1892–1966) iz Beograda, Marija Brus medicinska sestra, neznan otrok iz »Doma Materinskega udruženja«, ki je verjetno simbolično predstavljala sam pomen krstne slave »Materinskega udruženja«, kneginja Olga Karađorđević (1903–1997) in predsednica »Doma Materinskega udruženja Beograd« gospa Zorka Vlajić (1864–1953) ter drugi.** Dinastija Karađorđević je bila velik pokrovitelj »Materinskega udruženja.« Predvideva se, da je fotografija nastala okoli leta 1934/1935, ker je na fotografiji samo kneginja Olga brez kraljice Marije (1900–1961). 9. 10. 1934 je bil v Franciji v Marseillu izveden smrtni atentat na kralja Aleksandra I. Karađorđevića (1888–1934). Kneginja Olga je »Materinsko udruženje« sama obiskala, le ko je predstavljala kraljico Marijo med njenim žalovanjem za pokojnim soprogom. Kneginja Olga je naslednji dve leti zastopala kraljico Marijo pri vseh uradnih dolžnostih. Kraljica Marija je »Materinsko udruženje« v spremstvu kneginje Olge prišla obiskat pozneje, po koncu dveletnega žalovanja. Možno je, da so ženske na fotografiji v črnini oblečene ravno zaradi samega žalovanja za padlim kraljem (Milanović 2023; Sasinod spc 2023).

Marija Brus, druga iz leve strani na krstni slavi Materinskog udruženja Beograd okoli 1934 - 1935

Učence sestrške šole Beograd, 7. 11. 1932, druga vrsta prva iz leve Mrežar Mimica, zadnja vrsta tretja z leve Novak Angela, in skrajno desno stoji Brus Marija, vse iz Radeč pri Zidanem mostu

Spričevalo Marije Brus iz osnovne šole

Herr Klasse *öffentliche* *Volks*schule in *Zidanem mostu*
 razredna *öffentliche* *Volks*schule in *Zidanem mostu*
 ljudska šola v

Land: Steiermark. Schuljahr 1918/19.
 Dežela: Štajersko. Solsko leto 1918/19.
 Schulbezirk: Solski okraj: *Saizov*. Solsko naznanilo. Katalog-Zahl: 18.
 Številka kataloga:

Vorina Marija, geboren am *23. 8.* 1911
 zu *Saizov* in *Stajnsdorf*, *ö. k.* Religion, den Schulbesuch begonnen
 am *17. 9. 1917* in *Saizov*, besucht seit *1917* die hiesige Schule
 dne *17. 9. 1917* in *Saizov*, obiskuje od *1917* tukajšnje šole
 und erhält über den Besuch der *1.* Klasse (*1. Abtlg.*, Altersstufe) nachstehende Noten:
 in dobi o obiskovanju razreda (*1. Abtlg.*) naslednje reede:

Vierteljahr Četrletje	I.	II.	III.	IV.	Allfällige Bemerkungen des Lehrers Morebitne opazke učitelja	Unterschrift d. Eltern ali hier Stellvertret. Podpis staršev ali njih namesnikov
Befragen Vedenje	1	1	1	1	geimpft.	I. <i>Vorina Franz</i>
Gleich Pridnost	1	1	1	1	Ima cepljene koze Nima cepljene koze	
Religion Veronauk	1	1	1	1		
Lesen Citanje	1	1	1	1		
Unterrichtssprache Učni jezik	2	2	2	2		II. <i>Vorina Franz</i>
Zweite Landessprache Drugi deželni jezik	2	2	2	2		
Arbeitsgemeinschaft, Heimatkunde Nazorni pouk, domoznansvo	1	1	1	1		III. <i>Vorina Franz</i>
Erwähnen und Beantworten Zemlepis in zgodovina						
Naturgeschichte und Naturlehre Prirodopis in prirodoslovje						IV. <i>Vorina Franz</i>
Rechnen in Verbindung mit der geom. Formlehre - Rechnen v zvezi z geom. oblikoslovjem	1	1	1	1		
Schreiben Pisanje	2	1	1	1		IV. <i>Vorina Franz</i>
Zeichnen Risane		1	1	1		
Singen Pesje	1	1	1	1		IV. <i>Vorina Franz</i>
Turnen Telovadba						
Deiliche Handarbeiten Zenska ročna dela	2	2	1	1		IV. <i>Vorina Franz</i>
Häufigere Form der häuslichen Arbeiten - Zunanja oblika pismenih nalog						
Zahl der versäumten Schulhalbtage	5	3	12	-	früher poprejl	in ganzen skupaj
Stevilo zamujenih šolskih poludni	-	-	-	-		
Schulnachricht ausgestellt am Solsko naznanilo izdano dne	10. 10. 1918. 14. 3. 1919. 15. 7. 1919.				in <i>Saizov</i>	
Jahreserfolg: Zum Aufsteigen in die nächst höhere Klasse (Abteilung) <i>1</i> reif. Letni uspeh: za prestop v sledeči višji razred (oddelek) <i>1</i> spsoben						

Raum zur Aufzeichnung des Schicksals des Schülers zu setzen:
 Schulleiter: *Anton M. ...* *ZIDANEMOST* *Antonia ...*
 Klassenlehrer: *...* - Razredni

Notenkarte: - Zaporedna znakov:

Vse učence 3. razreda meščanske šole v Celju. Marija Brus je v predzadnji vrsti na sredinimed dvema višjima zadnje vrste

Strokovni naziv Marije Brus z začetkom dela v državni službi je bil sestra pomočnica pripravnik IX. kategorije. Delati je začela 20. 5. 1939 v državnem sanatoriju v mestu Koviljača. 20. 3. 1943 je bila premeščena v Dom narodnega zdravja v mestu Užice (Arhiv Jugoslavije, 2023). Leta 1944 je bila zaposlena na Zavodu za transfuzijo krvi v Beogradu, ki ga je takoj po osvoboditvi Beograda oktobra 1944 organiziral dr. Dimitrije Kalič. Prve konzerve krvi so pripravljali tako, da je tekla v steklenico po eni cevki raztopina natrijevega citrata, to je bilo sredstvo proti strjevanju krvi, po drugi pa kri iz žile krvodajalca. Leta 1945 je omenjena kot članica šestnajstčlanskega tima, ki je bil zadolžen za odvzem krvi od krvodajalcev (Zbornik sanitetske službe NOB, 1969; Sovdat Banič, 1995).

Vrnitev v Slovenijo in ustanovitev nove transfuzijske dejavnosti

Zavod za transfuzijo krvi v Beogradu je kmalu po ustanovitvi prevzela jugoslovanska vojska. Kri so dajali brezplačno prostovoljni krvodajalci. V zavod je prišla ruska postaja za transfuzijo krvi. Uvedli so pripravljanje steklenic s stabilizatorjem in plačevanjem krvodajalcev. **Konec leta 1944 je v Beogradu dr. Janez Milčinski vprašal dr. Sonjo Sovdat Banič, tedaj še študentko medicine, ali bi želela organizirati transfuzijsko dejavnost na osvobojenem ozemlju Slovenije. To nalogo je dr. Sovdat Banič brez pomislekov sprejela. Na odhod v Slovenijo sta takoj pristala študent medicine Franc Fludernik in Marija Brus. Vsi trije so delali na omenjenem zavodu.** Vrhovni štab je konec aprila 1945 odobril njihov odhod. Osnovni material, potreben za začetek dela, so dobili od zavoda. Drugega maja so se odpeljali z majhnim transportnim letalom v Zadar, kjer je bila slovenska vojna bolnišnica in tu dočakali konec vojne. Po nalogu so s kolono tovornjakov odpotovali preko Trsta v Slovenijo. Najprej so delovali v sklopu Centralne vojne bolnice (CVB) kot transfuzijski oddelek. Dr. Sovdat Banič je preko propagandnega oddelka prosila, naj objavijo poziv prebivalcem Ljubljane, da darujejo kri za ranjence. Že naslednje jutro je bilo pri vhodu v CVB na Celovški cesti več kot 150 ljudi, čeprav še niso imeli pripravljenih prostorov za delo. Vse krvodajalce, ki so se javili, so vpisali in jih prosili, da pridejo, ko jih bodo poklicali. Na oddelku so pripravljali poleg konzervirane krvi tekočo plazmo in serume za določanje krvnih skupin ABO. Z vsem so oskrbovali vojaške in civilne bolnišnice po Sloveniji. Uprava CVB je dajala krvodajalcem kosilo in kot darilo moko, olje in sladkor. Četrtega junija so odvezli in konzervirali prve steklenice krvi (Sovdat Banič, 1995). Zato je leta 1958 bilo uradno sprejeto, da bo 4. 6. dan slovenskega krvodajalstva (Slovenski poročevalec, 1958; Kvržič, 2023). Transfuzijski oddelek je leta 1946 prevzela Medicinska fakulteta v Ljubljani v sklopu kliničnih bolnic. Nastal je Zavod za transfuzijo krvi Medicinske fakultete v Ljubljani. Leta 1955 je bil ustanovljen samostojni Zavod Ljudske republike Slovenije za transfuzijo krvi. Leta 1958 se je zavod preselil na Štajmerjevo ulico 6, kjer še danes obratuje, vendar pod imenom Zavod Republike Slovenije za transfuzijsko medicino (Kvržič, 2023). Po koncu druge svetovne vojne so poleg medicinskih sester zaradi pomanjkanja tega kadra prve odvezne krvi izvajali tudi mobilizirani dijaki in bolničarke. **Prva in edina medicinska sestra, zaposlena na**

zavodu od leta 1945 do 1946, je bila Marija Brus, ki je vodila venepunkcijo v operacijskem prostoru do meseca julija leta 1946, ko je zavod zapustila. Njeno delo je za njo prevzela Darinka Venišnik (Glonar, 1985; Kvržič, 2023). Tudi gospa Brus je bila krvodajalka (Slovenski poročevalec, 1946).

7. 9. 1946 se je v Trbovljah poročila z gospodom Miroslavom Brusom iz Hotedršice. Naslednje leto sta dobila sina. Po odhodu iz Zavoda za transfuzijo krvi Medicinske fakultete Ljubljane je eno leto bila zaposlena v zdravstvenem domu Hrastnik. Nato se je zaposlila v zdravstvenem domu Radeče (ZD Radeče) v ambulanti pri dr. Karlu Matku kot glavna medicinska sestra. Upokojila se je leta 1962. Umrkla je 22. 2. 1999 (Brus, 2023).

Nekaj besed o medicinski sestri Mariji/Marjani Vorini (Brus) je za članek spregovorila njena nekdanja sodelavka gospa Marta Novak, ki je bila računovodkinja v ZD Radeče. Zdaj živi v Domu starejših Laško.

Gospa Marta Novak je povedala, da ko se je njena sodelavka zaposlila v ZD Radeče, je bil v tem zdravstvenem domu samo en zdravnik družinske medicine, ki je pokrival tako zdravljenje odraslih kakor tudi otrok. Gospa Brus je bila edina medicinska sestra pri zdravniku, zato je imela zelo veliko dela. Klicala je paciente k zdravniku v ambulanto glede na to, kako so bili naročeni, urejala kartoteke in drugo administrativno delo, urejala napotnice pacientom za odhod v bolnišnico, naročala je zdravila in cepiva. Pomagala je pri pripravi otrok na vstop v osnovno šolo, pri sistematskih pregledih ter pri cepljenju. Zelo dobro je poznala bolezni pacientov oziroma občanov, zato so se zelo veliko obračali nanjo tudi v prostem času. Poznali so jo skorajda vsi v kraju. Skupaj z zdravnikom je opravljala obiske na domu. Gospa Novak pravi, da je bila gospa Brus zelo prijazna, ustrezljiva in sposobna. Njen poklic je bil pomagati ljudem in res jim je pomagala v službi in v svojem prostem času. Ker je bila edina medicinska sestra, jo je poznalo zelo veliko ljudi, prav tako tudi njenega moža. Oba sta bila zelo ljudska človeka. Imela je zelo veliko znanja in rada ga je delila. Bila je tudi krasna sodelavka, z gospo Novak sta se zelo dobro razumeli (Kovčan, 2023).

Iz krajše biografije je razvidno, da je Marija Brus, rojena Vorina, bila strokovna, profesionalna, humana in marljiva medicinska sestra z impresivnim življenjepisom.

Večni mir in pokoj njeni blagi duši!

Viri:

Anon., 1958. Četrty junij dan krvodajalcev, 1958. Slovenski poročevalec, 19 (50), p. 2. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XUT12TR2> [10. 6. 2022].

Arhiv Jugoslavije, 2023. Karierna pot Marije Vorine poročene Brus. Aj 39 - 202 personalije, Ministarstvo socialne politike i narodnog zdravlja Kraljevine Jugoslavije (personalije), fascikel 202. Podatke iz Arhiva Jugoslavije o karierni poti Marije Brus je preko elektronske pošte pridobil avtor članka Zdravko Kvržič [22. 8. - 24. 8. 2023].

Bor Zavrl, mag. zdr. nege 2023. Obrazložitev strokovnih izrazov za medicinsko sestro v preteklosti. Komunikacija z gospodom Bor Zavrlom mag. zdr. nege je preko elektronske pošte opravil avtor članka Zdravko Kvržič [24. 8. - 14. 9. 2023].

Fotografija Marija Brus druga iz leve strani na krstni slavi »Materinskog udruženja Beograd« okoli 1934 -1935. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija Marija Brus prva iz desne strani, Koviljača, Srbija 1940. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija Marija Vorina poročena Brus. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mirota Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija Mimica Mrežar in Marija Brus, Srbija. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija spričevala Marije Brus iz osnovne šole. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija učenke sestrške šole Beograd 7. 11. 1932, druga vrsta prva z leve Mrežar Mimica zadnja vrsta tretja z leve Novak Angela in skrajno desna stoji Brus Marija vse iz Radeč pri Zidanem Mostu. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Fotografija vse učenke 3. razreda meščanske šole v Celju. Marija Brus je v predzadnji vrsti na sredini med dvema višjima zadnje vrste. Dovoljenje za objavo fotografije v članku je pridobil avtor Zdravko Kvržič od gospoda Mira Brusa [2. 8. 2023].

Jasmina Milanović, viši naučni saradnik, Institut za savremenu istoriju Beograd, Republika Srbija, 2018. Materinsko udruženje - humani i socijalni aspekti delovanja 1904-1941. Istorija 20. veka: časopis Instituta za savremenu istoriju. Dostopno na: http://istorija20veka.rs/wpcontent/uploads/2018/07/2018_2_02_mil_37-54.pdf [19. 9. 2023].

Jasmina Milanović, viši naučni saradnik, Institut za savremenu istoriju Beograd, Republika Srbija, 2023. Strokovna obrazložitev o delovanju »Materinskog udruženja Beograd in ostale strokovne ter zgodovinske obrazložitve. Komunikacija z gospo Jasmino Milanović, viši naučni saradnik, Institut za savremenu istoriju Beograd, Republika Srbija je preko elektronske pošte opravil avtor članka Zdravko Kvržič [6. 8. - 30. 8. 2023].

Ljerka Glonar, 1985. Zgodovina Zavoda za transfuzijo krvi, fond dr. Ljerka Glonar, Arhiv ZTM, p. 1 [3. 7. 2023].

Ljubica Stanković, 2021. Pre jednog veka osnovana je medicinska škola za nudiije: Kandidatkinje su morale biti zdrave, "snažne" i starosti do 30 godina. 24 Sedam.

Marta Novak, 2023. Nekaj besed o Mariji Brus. Intervju z gospo Marto Novak za članek Zdravko Kvržiča je opravila gospa Irena Kovčan univ. dipl. soc. del., Dom starejših Laško. Podatke o intervjuju je avtor Zdravko Kvržič prejel od gospe Irene Kovčan preko elektronske pošte [14. 8. 2023].

Miro Brus, 2023. Obrazložitev zasebnega življenja Marije Vorine poročene Brus. Komunikacija s sinom od Marije Brus, gospodom Miro je preko elektronske pošte opravil avtor članka Zdravko Kvržič [1. 8. - 20. 9. 2023].

Sasinod spc, 2023. Strokovna obrazložitev fotografije okrog 1934/1935. Pogovor z anonimnim predstavnikom kancelarije svetog arhijerejskog sinoda je preko elektronske pošte opravil avtor članka Zdravko Kvržič [16. 8. - 18. 8. 2023].

Sonja Sovdat Banič, 1995. Pogovor z dr. Sonjo Sovdat Banič. In M. Potočnik, S. Levičnik-Stezinar, J. Faganel, L. Lukić, P. Rožman, R. Ulaga, & amp; B. Vuković-Dervišić, 50 let organizirane transfuzijske službe v Sloveniji: 1945-1995, pp. 19-22. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za transfuzijo krvi.

Zavod za transfuzijo krvi medicinske fakultete Ljubljana, 1946. Daljci krvi. Slovenski poročevalec, letnik 7, številka 288, p. 7. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P30RWOXA> [19. 9. 2023].

Zbornik dokumenata i podataka sanitetske službe u narodnoslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda knjiga 12, 1969. Zavod za transfuziju krvi Beograd, pp. 779-789.

Zdravko Kvržič, 2023. Odvzem polne krvi pri krvodajalcu skozi različna zgodovinska obdobja (1875-2023). Utrip: informativni bilten Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije. - ISSN 1318-5470 (Letn. 31, št. 4, 2023, str. 17-21).

Marija Brus, prva iz desne strani, Koviljača, Srbija, 1940